

NEBÂTÎ

halk dilinin yansıması görülmektedir. Buradan hareketle, "Hançobanı" mahlasını da göz önünde bulunduran bazı araştırmacılar, şairin esasen Karabağ civarında yaşayan göçebe Hançoban Türk aşiretine mensup olabileceğini ileri sürmüştür. Diğer bazı araştırmacılar ise mahlasının nefisini terbiye etmek için bir müddet çobanlık yapmasından kaynaklandığını söylemiştir. Muhammed Ali Terbiyet bir kısım şiirlerinin kürdî, keremî, garakeherî, geraylı gibi makamlarda bestelenip halk arasında okunduğunu bildirir. Tasavvuf neşvesiyle yazdığı şiirleri ve bazı gazelleri zikirlerde söylendiğinden bestelenmiş olmalıdır. Halk arasındaki şöhreti dolayısıyla bazı saz şairleri ona dair halk hikâyeleri düzenlemiştir.

Nebâtî'nin biri Türkçe, diğeri Farsça olmak üzere iki divanı mevcuttur. Çok defa Farsça divanla bir arada bulunan Türkçe divanın en eski nüshası Tahran I. İslâmî Şûra Meclisi Kütüphanesi'ndedir (nr. 15034). Ebülfazl Hüseyinî, Türkçe divanı yazma nüshalarını karşılaştırarak *Seyid Ebûlgâsım Nebatî: Eserleri* adıyla yayımlamıştır (Bakü 1968). Ayrıca Hüseyin Mehmedzâde Sâdık da bu divanı ile (Tebriz 1372 hş.) Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunan (nr. 4335) Farsça divanını neşretmiştir (Tebriz 1372 hş.). Şiirlerinin 500 beyitlik bir kısmı ilk defa 1845'te Tebriz'de neşredilen Fuzûlî divanının sonunda basılmış, 1935 yılından itibaren birçok şiiri *Seçilmiş Eserleri* adı altında Bakü'de yayımlanmıştır. Şair hakkındaki ilk ilmi araştırma Behlûl Behcet'in *Nebâtî* isimli eseridir (Bakü 1935).

BİBLİYOGRAFYA :

Divân-ı Seyyid Ebûlgâsım Mûtehallis be-Nebâtî ve Meşhûr be-Mecnûnşâh yâ Hançoban Karacadâğî (haz. Hacı Veli Edebiyye), Tebriz 1345 hş.; *Nebâtî, Divân-ı Türkî* (nşr. Hüseyin Mehmedzâde Sâdık), Tebriz 1372 hş.; a.mlf., *Divân-ı Fârsî* (nşr. Hüseyin Mehmedzâde Sâdık), Tebriz 1372 hş.; a.mlf., *Seçilmiş Eserleri* (nşr. Ebülfazl Hüseyinî), Bakü 1985; *Seyid Ebûlgâsım Nebatî: Eserleri* (nşr. Ebülfazl Hüseyinî), Bakü 1968; *Azîz Devletâbâdî, Şûhanverân-ı Azerbaycân*, Tebriz 1355 hş., I, 123-128; *Cevat Hey'et, Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış*, Tahran 1358 hş., I, 168-178; Refiçe Hemzeyeva, *Seyid Ebûlgâsım Nebatî'nin Heyat ve Yaradıcılığı*, Bakü 1992; Bayramlı Meti Osmanoğlu, *S. E. Nebatî'nin Lirikası* (doktora tezi, 1995), Bakü Devlet Üniversitesi.

MUHARREM KASIMLI

NEBBEENÂ

(bk. İNBÂ).

NEBE' SÛRESİ

(سورة النبأ)

Kur'an-ı Kerim'in
yettiş sekizinci sûresi.

Mekke döneminin sonlarında nâzil olmuştur. Adını 2. âyette geçen *nebe'* (büyük) haber) kelimesinden alır. Birinci âyetteki Amme, Amme yetesâelün ibareleri, ayrıca Tesâül ve 14. âyetteki Mu'srât (yoğunlaşan bulutlar) isimleriyle de anılmıştır (Âlûsî, XXX, 281). Kırk âyet olup fâsilası "ن، م، ا" harfleridir.

Nebe' sûresinin konusu öldükten sonra dirilmenin vukuu ve âhiretteki hayatın kısa tasvirinden ibarettir. Sûre, "İnkâr yoluna saplananlar kendi aralarında neyi tartışıp duruyorlar, üzerinde bir türlü anlaşamadıkları o büyük haberi mi?" ifadesiyle başlar ve ardından onun tartışma kabul etmeyen bir gerçek olduğunu yakında anlayacakları ifade edilir (âyet: 1-5). Burada söz konusu edilen "büyük haber" in bazı müfessirlerce Kur'an olduğu söylenmişse de sûrenin devamından anlaşılacağı üzere kişiye sorumluluk duygusu kazandıran ve davranışlarını kontrol etme bilinci aşılayan kıyamet günüdür (İbn Kesîr, VII, 195). Ardından yer küresinde görülen kozmolojik düzene ve buranın insan hayatına elverişli oluşuna temas edildikten sonra (âyet: 6-16), âhiretin isimlerinden biri olan "yevmü'l-fasîl" (doğru ile yanlışın kesin çizgilerle ayrılacağı gün) terkibiyle kıyametin kopmasına geçilir ve "azgınlığın varacağı yer" olarak nitelendirilen cehennemın kısa tasviri yapılır, arkasından gelen altı âyette de

müttakilere ait olduğu belirtilen cennetten söz edilir (âyet: 17-36). Sûrenin dört âyetten oluşan son kısmında rahmân olan Allah'tan izin almadan kıyamet gününde Cebrâil ve diğer melekler dahil olmak üzere hiç kimsenin konuşamayacağı ve konuşmalarını da sadece gerçekleri dile getirebileceği ifade edilir. Sûrenin sonunda, kıyametin mutlaka vuku bulacağı hatırlatılıp herkesin önceden yaptığının karşılığını bulacağı o günde inkâr yoluna saplananların toprak olmayı temenni edeceği bildirilir.

Nebe' sûresi, Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde vurgulanan Allah'a ve âhiret gününe iman ilkelerini pekiştirmektedir. Bunlardan birincisine dolaylı şekilde temas edilirken ikincisi etkileyici bir üslûpla zihni ve gönlü gerçeklere açık olanlara anlatılmaktadır. Sûrenin ilk muhatabı olan Mekke halkı ile diğer insanların çoğu kâinatı yaratıcı ve yöneten yüce bir varlığın mevcudiyetini inkâr etmiyor, ancak O'na karşı sorumluluklarını vurgulayan ikinci ve ebedî hayatı benimsemeye nefsanî arzuları engel oluyordu. Sûre özellikle bu konuyu vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber'in Nebe' sûresini Mürselât sûresiyle birlikte namazın bir rek'atında okuduğu bilinmektedir (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 6, 28; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 275-279; krş. İbrâhim Ali, s. 306-307, 342-343). "Ammeye yetesâelün sûresini okuyan kimseye Cenâb-ı Hak kıyamet gününde soğuk içecekler lutfedecektir" meâlindeki rivayetin (Zemahşerî, VI, 303; Beyzâvî, IV, 374) mevzu olduğu belirtilmiştir (Zemahşerî, I, 684-685 [neşredenlerin notu]; Muhammed et-Trablusî, II, 725).

Nebe' mushafın otuzuncu cüzünün ilk sûresini teşkil eder. Amme cüzü diye bilinen bu kısmın içerdiği otuz yedi sûrenin hepsi -birkaçı hariç- Mekki'dir, namaz sûreleri de bu kısmın sonunda yer almaktadır. Amme cüzü ayrı olarak yazılıp basılmış ve müstakil tefsirleri yapılmıştır. Bunlardan *Nebe' Tefsiri Tercümesi-Ebülley Semerkandî* adıyla basılan risâle (İstanbul 1317) Amme cüzüne ait muhtasar bir tercüme niteliğinde olup Semerkandî'ye nisbeti şüpheli görünmektedir (krş. Ziriklî, VIII, 27; *DİA*, XIX, 315). Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi Sûreti'n-Nebe'* (*Resâilü İbn Kemâl* içinde [nşr. Ahmed Cevdet], İstanbul 1316, I, 33-40), Kazâbâdî'nin *Hâşiye 'alâ Tefsiri Sûreti'n-Nebe'* ve'n-Nâzi'ât ve 'Abese (*DİA*, XXV, 120), Muhammed Abduh'un *Tefsiri cüzü'î 'Amme* (Kahire 1322), Saâdetullah Han Muhammed'in *Levâmi'u'l-beyân* (Haydarâbâd-Dekken

Nebe' sûresinin ilk âyetleri

1345), Muhammed Mübârek Abdullah'ın *Tefsîru cüz'i 'Amme ma'a muhaddime-ti't-tefsîr* (Kahire 1963), Mahmûd Ahmed Nahle'nin *Dirâsât Kur'âniyye fi cüz'i 'Amme* (İskenderiye 1988) ve Muhammed Abdülmün'im Ali Mûtevellî'nin *Min esrârî't-ta'bîrî'l-Kur'âni fi sûreti'n-Ne-be'* (baskı yeri yok, 1997) adlı eserleri bu konudaki çalışmalarından bazılarıdır. Özcan Tabaklar ve Ulyâ Nîsâr, Mustafa b. Muhammed'e ait *Amme Cüzü Tefsiri* üzerine dil açısından yüksek lisans tezi hazırlamış (1987, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Mehmet Doğu adı bilinmeyen bir müellife ait *Amme Tefsiri*'yle ilgili aynı mahiyette bir çalışma gerçekleştirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 6, 28; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 275-279; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, I, 684-685; VI, 303; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, Beyrut 1410/1990, IV, 374; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzim*, Beyrut 1385/1966, VII, 195-203; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-zâ'fe'l-mevzûf ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 725; Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, Beyrut 1421/2000, XXX, 281; İbrâhîm Ali es-Seyyid Ali İsâ, *Fezâ'ilü süverî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 306-307, 342-343; Zirikî, *el-A'lâm*, Beyrut 2002, VIII, 27; Abdülkadir Yuvalı, "İbn Arabşah, Şehâbeddin", *DİA*, XIX, 315; Mustafa Öz, "Kazâbâdî", a.e., XXV, 120; Seyyid Muhammed Hüseyinî - Mahbûbe Müezzîn, "Sûre-i Nebe'", *DMT*, IX, 402-403.

BEKİR TOPALOĞLU

NEBHÂNÎ, Takıyyüddin

(تقى الدين البهاني)

(1909-1977)

1953'te Kudüs'te

siyasî bir parti olarak ortaya çıkan

Hizbü't-tahrîrî'l-İslâmî adlı

hareketin kurucusu

(bk. HİZBÜ't-TAHRİRİ'l-İSLÂMÎ).

NEBHÂNÎ, Yûsuf b. İsmâil

(يوسف بن إسماعيل البهاني)

Kâdî Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâil

b. Yûsuf eş-Şâfiî en-Nebhânî

(1849-1932)

Filistinli din âlimi.

1265 (1849) yılında Filistin'in Nablus bölgesindeki Hayfa şehri yakınlarında bulunan İczim köyünde doğdu. Benî Nebhân kabilesinden geldiği için Nebhânî nisbesiyle anıldı. İlk öğrenimini babasının yanında yaptı. On yedi yaşında iken Kahire'ye gitti ve Ezher Üniversitesi'nde okumaya başladı. Orada sonraları şiddetle muhalefet ede-

ceği Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abduh gibi meşhur âlimleri tanıdı. Bu arada özel ders gördüğü hocası Şeyh İbrâhîm es-Sekkâ'dan icazet aldı. Ezher'den mezun olduktan sonra (1873) memleketine dönüp Akkâ'daki Cezzâr Ahmed Paşa Camii'nde ders vermeye başladı, ayrıca Şam'a geçerek Seyyid Şerîf Mahmud Efendi'nin ilim halkasına katıldı ve ondan da icazet aldı. 1876'da İstanbul'a gidip *el-Cevâ'ib* gazetesinde editörlük ve Arapça kitapların tashihi görevinde bulundu. Ardından Kuzey Irak'taki Köysancak kasabasında bir yıl kadar kadılık yaptı. Bağdat ve Şam'a gerçekleştirdiği kısa ziyaretlerden sonra 1880'de İstanbul'a döndü ve ilk eseri olan *eş-Şerefü'l-mü'ebbed li-Âli Muhammed*'i telif etti. Sultan II. Abdülhamid'in yakın çevresinde yer aldı ve önce Lazkiye, ardından Kudüs ceza mahkemelerinin başına getirildi. Kudüs'te iken kendisini Kâdirîye tarikatına yönlendiren Hasan b. Halâve el-Gazzî ile tanıştı. 1888'de yeni kurulan Beyrut Yüksek Hukuk Mahkemesi başkanı oldu. II. Meşrutîyet'in ilânından sonra Sultan Abdülhamid'le münasebeti dolayısıyla bu görevinden uzaklaştırıldı (1909). Bunun üzerine Medine'ye göç ederek bütün vakitini eser telifine ayırdı. Birçok talebe yetiştiren Nebhânî'den Muhammed b. Ahmed el-Hâşimî, Muhammed Sultan el-Hucendî, Ebü'l-Fazl İbnü's-Siddîk ve Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî gibi şahsiyetler yararlandı. 1916'da Şerîf Hüseyin hareketinin başlaması üzerine Medine'den ayrılıp kendi köyüne döndü. 1932 yılında Beyrut'ta vefat etti.

İslâm dünyasının Batı'dan gelen tesir ve değişimlere mâruz kaldığı bir dönemde yaşayan Nebhânî, derleme türü çalışmalarlarıyla klasik ilim geleneğine hizmet etmeye gayret göstermiştir. Batı'nın kültür ve düşünce yoluyla müslümanlar üzerinde nüfuz kurmasına karşı çıkan ve bu sebeple yenilikçi hareketlere oldukça mesafeli duran Nebhânî ictihadın tekrar canlandırılması, medreselerin ıslahı gibi çabalara destek vermemiş, Cemâleddîn-i Efgânî, Muhammed Abduh, Mahmud Şükrî el-Âlûsî ve M. Reşîd Rızâ gibi şahsiyetlere sert eleştiriler yöneltmiştir. Ayrıca Batılılar'ın açtığı okullara gitmenin zararları üzerinde durmuş, misyonerlere ait bu kurumlarda Hıristiyanlık kültürünün öğretilendiğini söylemiştir. Tasavvufu dışlayan Nebhânî Selefilîğe de karşı çıkmış, ulemânın eserleriyle gelen kültür mirasını sahiplenip kitlelere yaymayı hedef edinmiştir. Nebhânî, Osmanlılar'ın İslâm'a yönelik hizmetlerinden övgüyle söz etmiş ve II. Abdülhamid'in

politikasını savunarak bütün müslümanları onun etrafında birleşmeye çağırmıştır.

Eserleri. A) Akaid. 1. Hücetullah 'ale'l-âlemîn*. Hz. Peygamber'in nübüvvetini müjdeleyen haberlere ve mucizelerine dair rivayetleri içeren hacimli bir eserdir (Beyrut 1316). **2. Hûlâsatü'l-keîlâm fi tercihi dîni'l-İslâm (Kahire 1318). *Sa'âdetü'l-enâm fi't-tibâ'i dîni'l-İslâm* da (Beyrut 1326) aynı konuyu ele alan bir risâlesidir. **3. el-İstîğâsetü'l-kubrâ bi-esmâ'illâhî'l-hüsnâ (Beyrut 1319). **4. Şevâhidü'l-hak fi'l-istîğâse bi-seyyidi'l-halk (Kahire 1322, 1393/1973, Beyrut 1393/1973; 1410/1990). Resûl-i Ekrem'in kabrini ziyaret edip mânevîyatından yardım istemenin cevazına dairdir. Eserde başta Takıyyüddin İbn Teymiyye olmak üzere istigâse görüşünü reddeden çeşitli âlimler eleştirilmekte, bu arada naklî delillere ve tarihî rivayetlere yer verilmektedir. Mahmûd Şükrî el-Âlûsî esere *Gâyetü'l-emânî fi'r-red 'ale'n-Nebhânî* adıyla bir reddiye yazmıştır (Kahire 1327; Riyad 1422/2001). **5. Nücümü'l-mühtedîn ve rücumü'l-mu'tedîn fi delâ'ilî'n-nübüvve (Kahire 1322). **6. el-Burhânü'l-müsedded fi işbâti nübüvveti seyyidinâ Muhammed (Beyrut 1324; Limasol 1408/1987). **7. el-Esâlibü'l-bedî'a fi fazlî's-şahâbe ve iknâ'i's-Şifâ (Kahire 1323; Beyrut 1394/1973; Tunus 1989). **8. 'Alâmâtü kıyâmi's-sâ'ati's-şuğrâ ve'l-kubrâ (Limasol 1408/1987).**************

B) Siyer ve Şemâil. 1. Vesâ'ilü'l-vuşûl ilâ şemâ'ilî'r-Resûl (Beyrut 1309, 1422/2002). Başta Tirmizî'nin *Şemâ'ilü'n-nebî'si* olmak üzere çeşitli hadis kaynaklarına dayanılarak yazılmıştır. Abdullah b. Saîd Muhammed el-Lahcî eseri *Muntehe's-sûl 'alâ Vesâ'ilü'l-vuşûl* adıyla şerhetmiştir (Beyrut 1419/1998). **2. eş-Şerefü'l-mü'ebbed li-Âli Muhammed (Beyrut 1309, 1380/1961). **3. el-Envârü'l-Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-ledünniyye (Beyrut 1310, 1312; Kahire 1320; İstanbul 1394/1974). Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'ye ait eserin özetidir. **4. en-Nazmü'l-bedî' fi mevlidi's-şeffî' (Beyrut 1312). **5. el-Mecmû'atü'n-Nebhâniyye fi medâ'ihî'n-nebeviyye** (Beyrut 1320, 1394/1974). Müellifin Resûl-i Ekrem'e dair manzum ve mensur risâlelerini ihtiva eder. *el-Ukûdü'l-lü'lü'iyye fi medâ'ihî'l-Muhammediyye* de (*Divânü'l-medâ'ihî'n-nebeviyye*, Beyrut 1329) benzer bir derlemedir. **6. el-Esmâ' fîmâ li-Seyyidinâ Muhammed mine'l-esmâ'** (Beyrut 1323). Müellif bu eserin *Ahşenü'l-vesâ'il fi nazmi esmâ'i'n-nebiyyi'l-kâmil* başlıklı manzum bir versiyonunu da kaleme almıştır******